

Advies over de toestand van patrijs, gaai en ekster in Vlaanderen

Adviesnummer:	<u>INBO.A.3687</u>
Auteur(s):	Scheppers Thomas, Verzelen Yasmine, Vermeersch Glenn, Koen Devos
Contact:	Niko Boone (niko.boone@inbo.be)
Kenmerk aanvraag:	e-mail van 31 mei 2018
Geadresseerden:	Studiedienst SP.A T.a.v. Peter Bossu peter.bossu@telenet.be

Voor de administrateur-
generaal wnd., afwezig

Dr. Maurice Hoffmann
i.o. Gerald Louette

Aanleiding

De patrijs is een bejaagbare wildsoort in Vlaanderen. Vanop het terrein komen signalen dat het niet goed gaat met de patrijs.

Gaai en ekster kunnen in bepaalde situaties bestreden worden.

Vraag

---

1. Wat is de evolutie van patrijs, gaai en ekster in Vlaanderen?
2. Welke voorstellen heeft het INBO reeds geformuleerd voor het herstel van het patrijzenbestand in Vlaanderen?

Toelichting

---

1 Evolutie van patrijs, gaai en ekster in Vlaanderen

1.1 Beschikbare gegevens

Voor de evolutie (trend) van patrijs, gaai en ekster op Vlaams niveau beschikt het INBO over twee databanken, namelijk de Algemene Broedvogels Vlaanderen (ABV) en de Wildbeheereenheden (WBE) statistieken.

1.1.1 ABV-project

Het ABV-project startte in 2007 en is gebaseerd op een door het INBO ontwikkeld meetnet van 1200 gestratificeerd-willekeurige (stratified random) geselecteerde kilometerhokken verspreid over Vlaanderen. Het INBO coördineert het project en rapporteert naar regionale, nationale en internationale overheden. Natuurpunt staat in voor de coördinatie van het vrijwilligersnetwerk en de verdeling van de steekproefhokken onder die vrijwilligers. Vrijwilligers moeten op een gestandaardiseerde manier broedvogels in de vastgelegde kilometerhokken tellen. De tellingen gebeuren 3x per jaar (in de periodes 1 maart t/m 15 april – 16 april t/m 31 mei – 1 juni t/m 15 juli) gedurende een ochtendbezoek (tussen zonsopgang en maximaal 4 uur erna). Elk hok wordt in een driejaarlijkse cyclus geteld, dus één keer om de drie jaar. In elk hok liggen zes telpunten en op elk punt noteert de waarnemer de (potentiële) broedvogels die hij gedurende 5 minuten gehoord of gezien heeft.

Het project levert jaarlijks indices voor een 100-tal algemene en schaarse broedvogels in Vlaanderen. De index beschrijft de trend sinds de start van het ABV-project in 2007, waarbij het referentiejaar 2007 op 100% werd gezet. De meest recente data dateren van 2016 (Vermeersch *et al.*, 2017). Dit betekent dat de in dit advies besproken trends betrekking hebben op de periode 2007-2016.

Op basis van de verandering per jaar wordt de trend als volgt ingedeeld (Devos *et al.*, 2016):

- Sterke toename (= een significante toename van > 5% per jaar)
- Matige toename (= een significante toename van < 5% per jaar)
- Stabiel (= een niet significante aantalsverandering die kleiner is dan 5% per jaar)
- Matige afname (= een significante afname van < 5% per jaar)
- Sterke afname (= een significante afname van > 5% per jaar)

1.1.2 WBE-statistieken

De WBE-statistieken zijn gebaseerd op de jaarlijkse wildrapporten die de erkende wildbeheereenheden aanleveren. Jachtrechthouders in Vlaanderen kunnen zich op vrijwillige basis groeperen tot een wildbeheereenheid met het oog op een beter op elkaar afgestemd wildbeheer. Sinds 1998 kunnen deze WBE's erkend worden door de Vlaamse Overheid indien ze voldoen aan een aantal voorwaarden. Een van de voorwaarden is dat ze jaarlijks hun voorjaarstellingen en afschotgegevens van het voorbije jaar melden aan het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB). Het INBO heeft als taak om de gegevens te standaardiseren, te analyseren en te rapporteren.

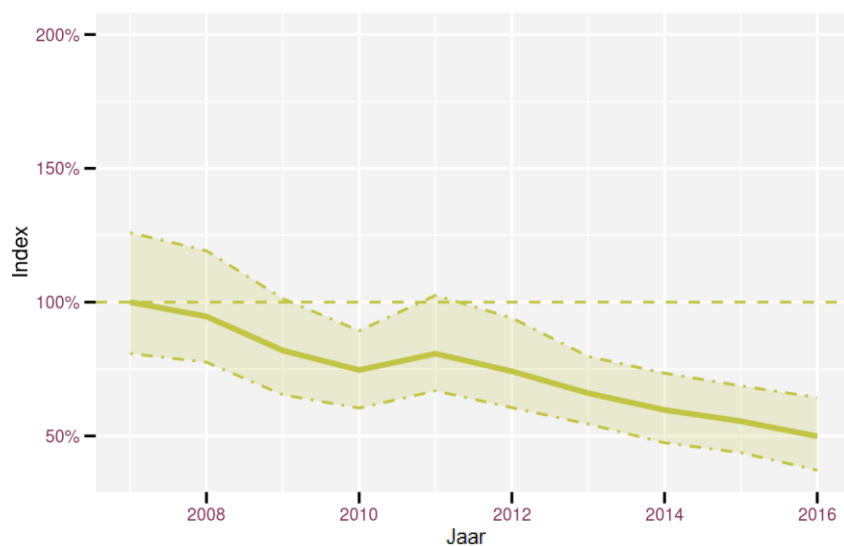
Sinds de erkenning van de eerste WBE's in 1999, nam het aantal erkende WBE's in Vlaanderen sterk toe. Hierdoor stijgt ook de oppervlakte waarover gegevens beschikbaar zijn, wat trendanalyses bemoeilijkt. Hoewel de oppervlakte stabiliseert sinds 2011, gebruiken we in dit advies gegevens van 2007 tot 2016 om vergelijkbaar te zijn met de periode van het ABV-project. Door de gerapporteerde oppervlakte in rekening te brengen (totaal gerapporteerd afschot per 100 ha totaal gerapporteerde oppervlakte), kan gecorrigeerd worden voor het verschil in oppervlakte tussen de jaren.

De jaarlijkse wildrapporten bevatten zowel gegevens over de voorjaarsstand van een selectie van soorten (waaronder patrijs), als de afschotcijfers. In tegenstelling tot het ABV-project is er echter geen gestandaardiseerde methode vastgelegd voor het uitvoeren van tellingen. Door het ontbreken van een standaardmethode is de accuraatheid en de precisie van de schatting van de voorjaarsstand ongekend. Op voorwaarde dat de gebruikte methode binnen een WBE steeds dezelfde is, kunnen de gegevens mogelijk wel binnen die WBE gebruikt worden om trends te bepalen, maar het bepalen van een Vlaamse trend is hiermee niet mogelijk. In tegenstelling tot de voorjaarstellingen geven de afschotcijfers geen schattingen, maar het effectief aantal geschoten dieren weer. Hierdoor is het wel mogelijk om een trend in de afschotcijfers te bepalen op Vlaamse niveau. De interpretatie van de afschotcijfers vereist echter de nodige voorzichtigheid, zeker bij de vertaling van de afschotcijfers naar populatiegrootte. Zo hebben verschillende factoren een impact op het gerealiseerde afschot, waaronder ecologische en socio-economische factoren, jachtethiek, jachtreglementering en de geleverde jachtinspanningen (zie Scheppers & Casaer (2008) voor meer informatie). Door het ontbreken van informatie over mogelijke veranderingen in de geleverde jachtinspanning vervaagt het verband tussen de aanwezige najaarspopulatie en het gerealiseerde afschot. Desalniettemin leveren afschotcijfers vaak een goede indicator voor de populatietrend.

1.2 Trend

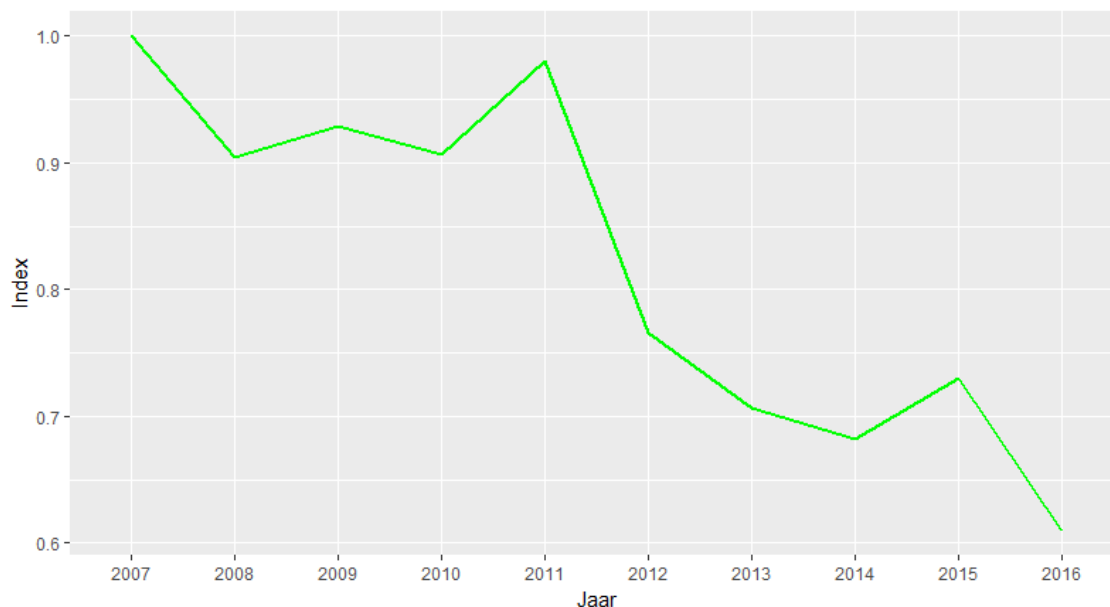
1.2.1 Patrijs

De gegevens van het ABV-project tonen een sterke afname van -56,2% (95% betrouwbaarheidsinterval: -37,0% tot -69,5%) over de periode 2007-2016 (Figuur 1). De trend is een sterke afname omdat de aantalsverandering significant is en hoger dan 5% per jaar.

Figuur 1: Trend in de index voor patrijs volgens de ABV-monitoring over de periode 2007-2016 (volle lijn), waarbij het referentiejaar 2007 op 100% werd gezet. De horizontale onderbroken lijn geeft het referentiejaar weer, de donker gekleurde zone het 95% betrouwbaarheidsinterval.

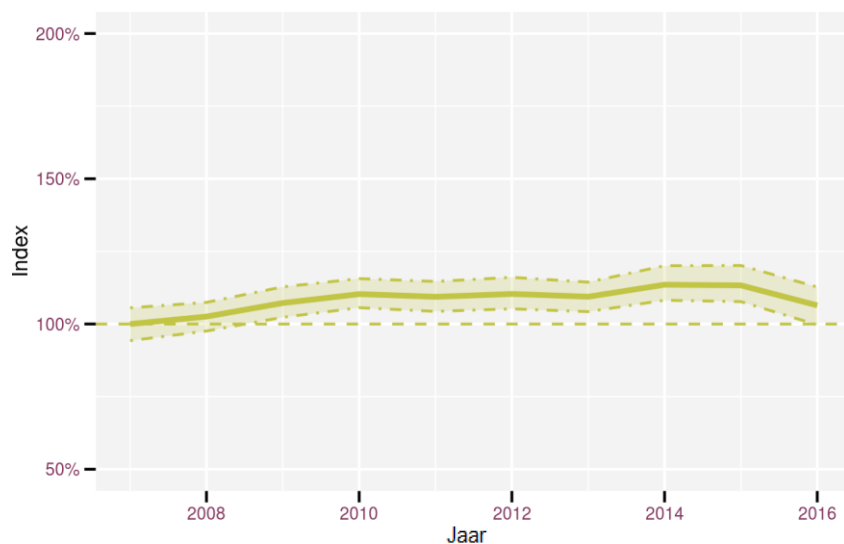
De gegevens van de WBE-statistieken tonen een gelijkaardige trend met een afname van -39,0% over de periode 2007-2016 (Figuur 2). De omvang van het Vlaamse afschot bedroeg in 2007 23.413 patrijzen (gerapporteerde oppervlakte: 900.520 ha, 2,6 patrijzen per 100 ha) en in 2016 14.348 patrijzen (gerapporteerde oppervlakte: 905.354 ha, 1,6 patrijzen per 100 ha). Het afschot situeert zich voornamelijk in de provincie West-Vlaanderen (45%) en in mindere mate in Oost-Vlaanderen (23%) en Vlaams-Brabant (18%). Het afschot in de provincies Limburg (8%) en Antwerpen (5%) is beperkt. Voor meer informatie over de jaarlijkse afschotcijfers verwijzen we naar de INBO-website (<https://www.inbo.be/nl/trends-afschotstatistieken-en-schattingen-van-de-voorjaarspopulatie>).

Figuur 2: Trend in de index voor het afschot van patrijs volgens de WBE-statistieken over de periode 2007-2016, waarbij het referentiejaar 2007 op 1 werd gezet.

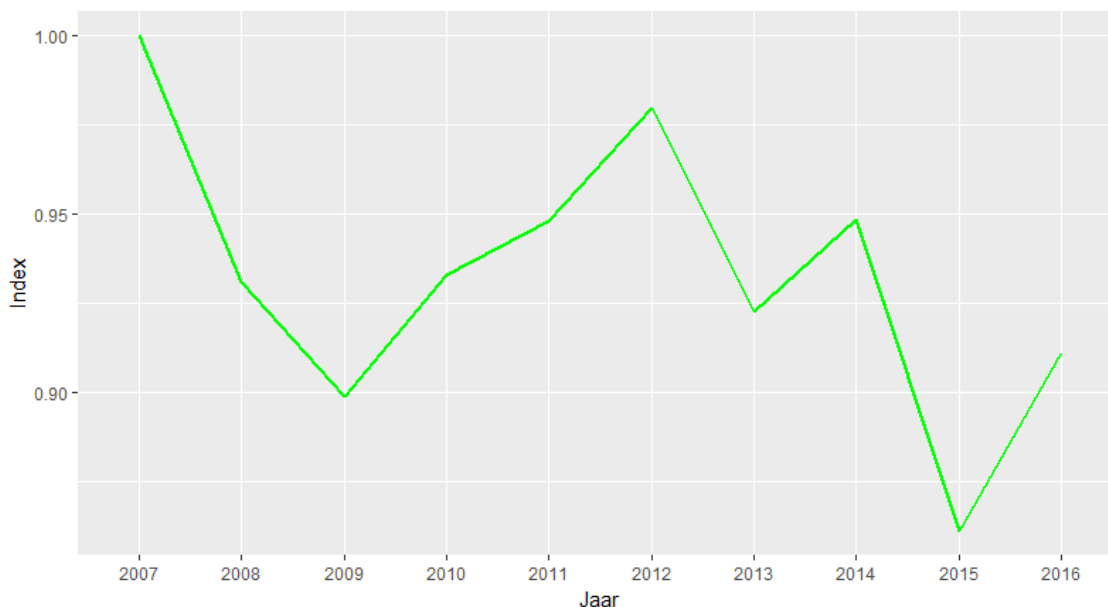
1.2.2 Ekster

De gegevens van het ABV-project tonen een stabiele trend van +1,6% over de periode 2007-2016 (Figuur 3). De trend is stabiel omdat de aantalsverandering niet significant is en kleiner dan 5% per jaar.

Figuur 3: Trend in de index voor ekster volgens de ABV-monitoring over de periode 2007-2016 (volle lijn), waarbij het referentiejaar 2007 op 100% werd gezet. De horizontale onderbroken lijn geeft het referentiejaar weer, de donker gekleurde zone het 95% betrouwbaarheidsinterval.

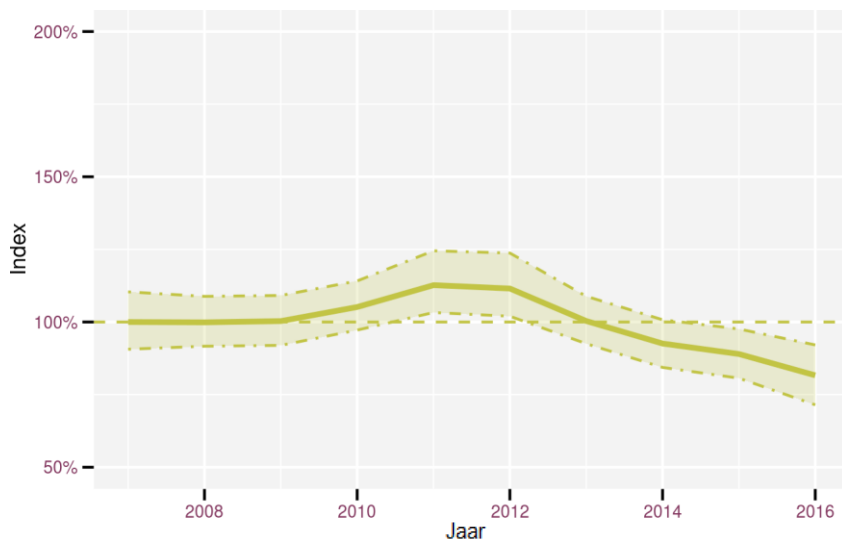
De gegevens van de WBE-statistieken tonen een trend van -8,9% over de periode 2007-2016 (Figuur 4). De omvang van het Vlaamse afschot bedroeg in 2007 56.229 eksters (gerapporteerde oppervlakte: 900.520 ha, 6,2 eksters per 100 ha) en in 2016 51.492 eksters (gerapporteerde oppervlakte: 905.354 ha, 5,7 eksters per 100 ha).

Figuur 4: Trend in de index voor het afschot van ekster volgens de WBE-statistieken over de periode 2007-2016, waarbij het referentiejaar 2007 op 1 werd gezet.

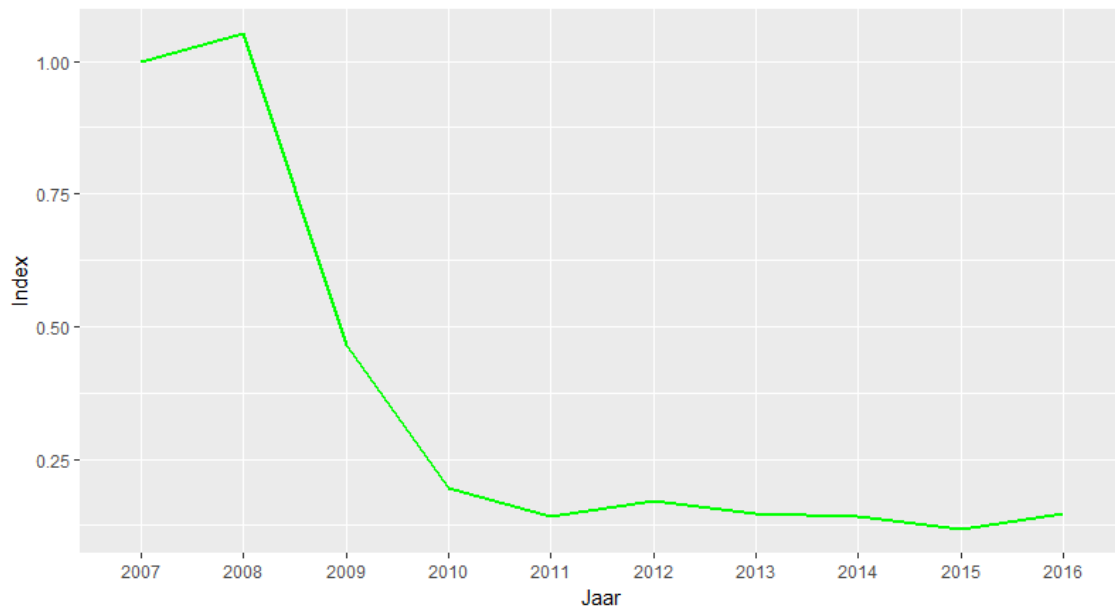
1.2.3 Gaai

De gegevens van het ABV-project tonen een stabiele trend van -8,5% over de periode 2007-2016 (Figuur 5). De trend is stabiel omdat de aantalsverandering niet significant en kleiner is dan 5% per jaar.

Figuur 5: Trend in de index voor gaai volgens de ABV-monitoring over de periode 2007-2016 (volle lijn), waarbij het referentiejaar 2007 op 100% werd gezet. De horizontale onderbroken lijn geeft het referentiejaar weer, de donker gekleurde zone het 95% betrouwbaarheidsinterval.

De gegevens van de WBE-statistieken tonen een trend van een snelle afname van -85,1% over de periode 2007-2016 (Figuur 6). De omvang van het Vlaamse afschot bedroeg in 2007 8.377 gaaien (gerapporteerde oppervlakte: 900.520 ha, 0,9 gaaien per 100 ha) en in 2016 1.252 gaaien (gerapporteerde oppervlakte: 905.354 ha, 0,1 gaaien per 100 ha). De belangrijke terugval in het afschot in 2009 en verder in 2010 hangt samen met de nieuwe regelgeving voor de bestrijding van deze soort in het Soortenbesluit van 15 mei 2009. Voordien konden gaaien het hele jaar door bestreden worden op de akkers en de bossen ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen en ter bescherming van de fauna. Met het nieuwe Soortenbesluit kan bestrijding van gaai enkel in het kader van het voorkomen van belangrijke schade aan de professionele fruitteelt en dit gedurende de periode van 1 mei tot en met 31 oktober.

Figuur 6: Trend in de index voor het afschot van gaai volgens de WBE-statistieken over de periode 2007-2016, waarbij het referentiejaar 2007 op 1 werd gezet.

2 Beheermaatregelen voor het herstel van het patrijzenbestand in Vlaanderen

De dalende populatietrend gaf in het verleden reeds aanleiding tot verschillende adviesvragen. De belangrijkste INBO-adviezen en -rapporten in deze context zijn (in chronologische volgorde):

- Van Den Berge K., Devos K. & Casaer J. (2007) Advies betreffende het op te maken Jachtopeningsbesluit voor de periode 2008 – 2013. Advies van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek INBO.A.2007.168.
- Van Gossum P. (Red.) (2012) Inhoudsevaluatie van natuurbeleid in landbouwgebied: case vogelbeheer en erosiebestrijding. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2012 (50). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Casaer J., Adriaens T., Devos K., Huysentruyt F., Scheppers T. & Van Den Berge K. (2013) Kennisvragen m.b.t. het jachtopeningsbesluit voor de periode 2013 – 2018. Advies van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek INBO.A.2013.22.
- Devos K., Scheppers T., Onkelinx T., Verschelde P. & Casaer J. (2013) Advies betreffende patrijs, haas, wintertaling, watersnip, smient en meerkoet in het kader van de voorbereiding van het Jachtopeningsbesluit 2013-2018. Adviezen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, INBO.A.2012.148.
- Scheppers T., Casaer J. & De Smet L. (2014) Advies betreffende criteria voor patrijsvriendelijk beheer. Advies van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek INBO.A.3126.

Specifiek wat betreft de beheermaatregelen voor patrijs verwijzen we naar Scheppers *et al.* (2014) (bijlage 1) en Van Den Berge *et al.* (2007) (bijlage 2). Verschillende beheermaatregelen voor de patrijs zijn gekend en focussen elk op een specifiek aspect van de populatiedynamiek van de soort (bv. nestsucces, overleving van de kuikens, overleving van de adulte vogels). Scheppers *et al.* (2014) lichten ook toe in welke mate beheermaatregelen hetzelfde effect verwezenlijken (zie Tabel 1). Een goed patrijzenbeheer

vereist immers een combinatie van maatregelen die elk focussen op bepaalde noden van de soort. Terwijl het nut van habitatmaatregelen algemeen aanvaard wordt, is predatorcontrole een controversieel onderwerp. Voor een recente review over de effecten van predatie op vogelpopulaties verwijzen we naar Roos *et al.* (2018). Van Den Berge *et al.* (2007) bespreken predatorcontrole in de context van patrijzenbeheer.

Tabel 1: Overzicht van beheermaatregelen voor patrijs, met aanduiding van de noden waarop de maatregelen impact hebben (donkergrijs: belangrijke impact, lichtgrijs: bijkomstige impact). Uit Scheppers *et al.* (2014).

	Nestgelegenheid en dekking	Kuikenhabitat	Wintervoedsel	Predatiedruk verminderen	Jachtdruk
Aanleg en onderhoud van hagen en houtkanten	Donkergrijs				
Grasbufferstroken	Donkergrijs	Donkergrijs	Lichtgrijs	Lichtgrijs	
Duo- en trioranden	Donkergrijs				
Perceelshoeken	Donkergrijs				
Vogelvoedselgewassen	Lichtgrijs	Lichtgrijs	Donkergrijs	Lichtgrijs	
Bloemenrand	Lichtgrijs	Donkergrijs		Lichtgrijs	
Overwinterende graanstopfels			Donkergrijs		
Keverbanken	Lichtgrijs	Donkergrijs		Lichtgrijs	
Niet-bespoten graanranden		Donkergrijs		Lichtgrijs	
Stroken braak		Donkergrijs	Donkergrijs		
Onderzaaien van gras/klaver (onder zomergraan)		Donkergrijs	Donkergrijs		
Laat oogsten van graan, gevolgd door behoud van onbespoten graanstopfels tijdens de winter			Donkergrijs		
Telen van zomergraan, in het bijzonder zomergerst		Donkergrijs	Lichtgrijs		
Zonneranden		Donkergrijs			
Alternatieve oogstroute		Lichtgrijs			
Graanranden			Donkergrijs		
Bijvoederen gedurende de winter			Donkergrijs	Lichtgrijs	
Bijvoederen gedurende de zomer				Donkergrijs	
Predatorbestrijding				Donkergrijs	
Afschot afstemmen op de najaarsstand					Donkergrijs

Het belangrijkste knelpunt bij habitatmaatregelen is de vraag hoeveel er van elke maatregel geïmplementeerd moet worden om een stabiele of stijgende populatietrend te realiseren. Via modelleerwerk trachtten Aebischer & Ewald (2004) deze vraag te beantwoorden voor de Engelse situatie. Niet alleen het zeer sterk verschillende landschap, maar ook de sterk verschillende manier van predatorcontrole maken een extrapolatie naar Vlaanderen bijzonder moeilijk.

Conclusie

---

1. Zowel het ABV-project als de WBE-statistieken tonen een sterke afname van patrijs over de periode 2007-2016, met respectievelijk -56,2% en -39,0%.

Voor ekster duiden de gegevens van het ABV-project op een stabiele trend van +1,6% over de periode 2007-2016 en de WBE-statistieken op een daling in het afschot van -8,9%.

Het ABV-project geeft aan dat de populatie gaai een stabiele trend vertoont in de periode 2007-2016. De impact van de nieuwe regelgeving voor de bestrijding van gaai is zichtbaar in de afschotcijfers. In dezelfde periode daalde het afschot met -85,1%.

2. Voor de bespreking van de beheermaatregelen voor patrijs verwijzen we naar Scheppers *et al.* (2014) (zie bijlage 1) en Van Den Berge *et al.* (2007) (zie bijlage 2).

Referenties

Aebischer N.J. & Ewald J.A. (2004) Managing the UK Grey Partridge (*Perdix perdix*) recovery: population change, reproduction, habitat and shooting. *Ibis* 146: 181-191.

Casaer J., Adriaens T., Devos K., Huysentruyt F., Scheppers T. & Van Den Berge K. (2013) Kennisvragen m.b.t. het jachtopeningsbesluit voor de periode 2013 – 2018. Advies van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek INBO.A.2013.22.

Devos K., Scheppers T., Onkelinx T., Verschelde P. & Casaer J. (2013) Advies betreffende patrijs, haas, wintertaling, watersnip, smient en meerkoet in het kader van de voorbereiding van het Jachtopeningsbesluit 2013-2018. Adviezen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, INBO.A.2012.148.

Devos K., Vermeersch G., Onkelinx T., T'Jollyn F., Lewylle I. (2016) Het project Algemene Broedvogels Vlaanderen (ABV): een nieuwe update van populatietrends (2007-2016). Vogelnieuws, ornithologische nieuwsbrief van het INBO, (27) 28-31, Brussel.

Roos S., Smart J., Gibbons DW., Wilson JD. (2018) A review of predation as a limiting factor for bird populations in mesopredator-rich landscapes: a case study of the UK.

Scheppers T. & Casaer J. (2008) Wildbeheereenheden Statistieken – Rapportering en verwerking over de periode 1998 - 2007. Mededeling van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek nr. 9, Brussel.

Scheppers T., Casaer J. & De Smet L. (2014) Advies betreffende criteria voor patrijsvriendelijk beheer. Advies van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek INBO.A.3126.

Van Den Berge K., Devos K. & Casaer J. (2007) Advies betreffende het op te maken Jachtopeningsbesluit voor de periode 2008 – 2013. Advies van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek INBO.A.2007.168.

Van Gossum P. (Red.) (2012) Inhoudsevaluatie van natuurbeleid in landbouwgebied: case vogelbeheer en erosiebestrijding. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2012 (50). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Vermeersch G., Anselin A., Ledegen H., Driessens G. & Onkelinx T. (2017) De 3 BV's: Algemene, Bijzondere en Schaarse Broedvogels: een stand van zaken. Vogelnieuws, ornithologische nieuwsbrief van het INBO, (29) 37-43, Brussel.

**Bijlage 1: Advies betreffende criteria voor
patrijsvriendelijk beheer (INBO.A.3126)**

**Bijlage 2: Advies betreffende het op te maken
Jachtopeningsbesluit voor de periode 2008 – 2013
(INBO.A.2007.168)**
